

TANULMÁNYOK

ARADI CSILLA

BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS VS. MEDIÁCIÓ

„Audiatur et altera pars!” (Hallgassék meg a másik fél is!)
(latin közmondás)

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Mediáció vagy meditáció? Avagy a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárás ismertségének és elismertségének problematikája c. dolgozatommal a XXX: Jubileumi országos Tudományos Diákköri Konferencia Büntető eljárásjogi szekciójában III. helyezést értem el. Vizsgálódásaim során három kérdésre kerestem a választ: 1. Vajon kiaknázza-e a mediáció alkalmazására szabott jogszabályi kereteket a jogalkalmazás? 2. Hogyan alakul a mediáció gyakorlata Magyarországon, és hogyan fogadta az új jogintézmény bevezetését a magyar társadalom? 3. Hogyan lehetne szélesebb körben ismertté és elismertté tenni a közvetítői eljárást?

Jelen tanulmányban csupán egy rövid, jórészt saját gondolatokat megfogalmazó és tapasztalatokat ismertető fejezetet foglalok össze, melyben mindezen kérdések kiindulópontjaként a következőkben meghatározott alaptézis mellett érvelek.

2. A BÜNTETŐÜGYEBEN ALKALMAZOTT MEDIÁCIÓS ELJÁRÁSRÓL

Alapfeltevésem szerint a büntetőügyekben alkalmazható mediáció egyedülálló lehetőségeket biztosít mindkét fél számára a konfliktusok feltárására és rendezésére, az eljárás mielőbbi – és mindenki számára kielégítő módon történő – lezárására. Hiszen a korábbi gyakorlattól eltérően kiemelt figyelmet fordít a sértettre, alkalmat adva arra, hogy ne csupán a büntetőeljárás egyik – és nem is túl fontos – résztvevője legyen, hanem a közvetítői eljárás egyik főszereplője; a másik oldalról pedig a konfliktusok feltárásával, a következmények szembesítésével egyúttal preventív funkciót is betölt. Emellett gyors és egyszerű eljárást biztosító, nevelő célzatú szankció, mely egyéni megoldások kidolgozását teszi lehetővé.¹

A mediáció tehát társadalmi és gazdasági szempontból is előnyös, mind a felek (a sértett és a terhelt), mind pedig a társadalom és az állam számára. Emiatt gondolom azt, hogy a közvetítői eljárás új távlatokat nyit meg a bűnözés kezelésében, így mellőzöttségét – sokoldalúságát is figyelembe véve – méltatlannak tartom. A közvetítői eljárás előnyeinek belátásához azonban gyökeres szemléletváltásra van szükség, nevezetesen arra, hogy a mérleg nyelve a megtorló, büntető szemlélet helyett a helyreállító igazságszolgáltatás felé billenjen.

Ebben a fejezetben áttekintem az eljárás két modelljét, összevetem a bírósági és a mediációs eljárást; bemutatom magának az eljárásnak a folyamatát, és ezt gyakorlati példákkal szemléltetem.

3. A MEDIÁCIÓS ELJÁRÁS MODELLJEI

A közvetítői eljárás két fő modelljét ismerteti NACSÁDY Péter:² a francia és az amerikai modellt. A francia büntető eljárásjogi törvény lehetővé teszi, hogy az ügyész – miután a rendőri szervek megküldték neki az aktát – a nyomozás elrendelése előtt mediátor közreműködését vegye igénybe. Egyúttal értesítést küld az elkövetőnek, melyben felhívja, hogy vegye fel a kapcsolatot a kijelölt mediátorral. Az ügyész akkor kezdeményezi a mediációs eljárást, ha a jogsértést könnyű megítélni, vagyis amikor az elkövető beismeri tettét, első bűncselekményes vagy például a büntetendő cselekmény véletlenszerű elkövetésre utal. A mediátor levelet küld az elkövetőnek, de ez nem minősül idézésnek, mivel a törvény hangsúlyozza: az eljárás mellőz

¹ HERKE CSONGOR: *A sértett – terhelt mediáció szerepe a bűnmegelőzésben*, www.pecshor.hu/periodika/2003/herke.pdf 2011. 04. 25.

² NACSÁDY PÉTER IMRE: *Mi is az a mediáció?*, in *Magyar Jog*, 1995/3. szám, 184-189. o. és NACSÁDY PÉTER IMRE: *Az amerikai mediáció*, in *Magyar Jog*, 1998/5. szám, 298-304. o.

mindenfajta kényszert, a legfőbb elv az önkéntesség. Az első találkozás után a mediátor megkísérel egyezséget létrehozni a sértett és a terhelt között. Ez történhet úgy is, hogy a két fél személyesen találkozik, de ha erre nem hajlandóak, akkor a közvetítő megpróbál egy, mind a két fél számára elfogadható megoldást találni. A mediátor tájékoztatja az ügyészt eljárása eredményéről, aki eldönti, hogy azt jóváhagyja-e vagy sem. A végrehajtás felügyelete a mediátor feladata, melynek eredményességéről szintén tájékoztatnia kell az ügyészt.³

Az amerikai mediációs modell a kontinentálistól igen különböző jogrendszerben született meg, ahol a büntetőeljárás akkuzatórius jellegű, így a vád és a védelem közötti megegyezés lehetősége nyitottabb. Abban is eltér az angolszász rendszer, hogy a rendőrségnek hangsúlyosabb szerep jut: a nyomozás elrendelése és lefolytatása feletti rendelkezés szélesebb mérlegelési lehetőséget teremt a rendőrség számára, akár súlyosabb esetekben is. Ebben a rendszerben az állam a rendőrségen keresztül érvényesíti a közbiztonsághoz fűződő igényét. Ennek következtében a rendőrség, mint az állami hatalom képviselője megegyezhet az eljárás alá vont személy képviselőjével. Az amerikai modellen belül is két különböző változatot különböztethetünk meg: a kiscsoportos és a nagycsoportos mediációt. Az előbbi a felek és a mediátor külön-külön végzett tevékenységén alapul, míg az utóbbi együttes munkálkodásukon. A főszabály a nagycsoportos mediáció, kiscsoportosra mediációra csak akkor kerül sor, ha szükséges a felekkel külön-külön történő egyeztetés.⁴

A magyar modell – kontinentális jogrendszerrel lévén szó – a franciához áll közelebb, ám néhány eltérés felfedezhető. Nálunk már az első alkalommal meg kell jelennie mind a két félnek,⁵ és nincs lehetőség arra, hogy a mediátor a felek jelenléte nélkül dolgozza ki a kompromisszumot. Ezt személy szerint így helyénvalónak tartom, mivel a mediáció lényege éppen az „együtt-munkálkodás”; ezáltal képes csak betölteni preventív funkcióját. Fontos ugyanakkor a rendőrség fokozottabb bevonása, bár nem az angolszász modell szerint. A rendőrség feladata véleményem szerint a megfelelő – és az arra valóban, törvényileg is alkalmas esetekben történő – tájékoztatás.

4. MEDIÁCIÓ VAGY BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS?

„A közvetítői eljárás a büntetőeljárásból ideiglenesen kiágazó, mediátor által vezetett folyamat.”⁶ Ez a meghatározás álláspontom szerint igen találóan fejezi ki a bírósági eljárás és a mediáció kapcsolatát, azonban némi kiegészítést tennék hozzá. A közvetítői eljárás, mint a diverzió egyik formája, a bírósági eljárás alternatíváját jelenti; ugyanakkor a közvetítői eljárás eredményétől függ, hogy ez a „kiágazás” ideiglenes vagy végleges lesz-e. Amennyiben a közvetítés sikeres, akkor is két út képzelhető el:

- a mediátor elküldi a jelentést a közvetítői eljárás elrendelőjének (az ügyésznek vagy a bíróságnak), aki az eljárást megszünteti, ha a Btk. 36. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye, vagy
- a büntetőeljárás folytatódik, ha a Btk. 36. § (2) bekezdése alkalmazható (ebben az esetben az ügyész vádat emel, illetve a bíróság folytatja az eljárást, és a büntetés kiszabásánál kerül értékelésre a tevékeny megbánás).

Az első esetben a „kiágazás” végleges, hiszen az eljárás befejeződik. A második eset valóban csak ideiglenes „kitérőnek” számít, csakúgy az is, ha a közvetítői eljárás nem járt eredménnyel, vagyis nem született megállapodás.

Tekintettel a mediáció és a bírósági eljárás előbbieken vázolt szoros kapcsolatára, a közvetítői eljárás jellemzőit érdemes a bírósági eljárással összevetve is megvizsgálni.

³ NACSÁDY: i. m. (1995), 184-185. o.

⁴ NACSÁDY: i. m. (1998), 298. o.

⁵ Leszámítva – ügyészi kezdeményezés esetén – az ügyész által végzett előzetes meghallgatást, melynek alkalmával az ügyész felméri: mutatkozik-e hajlandóság a felek részéről kompromisszum létrehozására; ezen az előzetes meghallgatáson az ügyész mérlegelése szerint külön-külön és együtt is meghallgathatja a feleket. Tapasztalatom szerint ki ezt, ki azt a megoldást tartja célravezetőnek. Az egyik álláspont szerint ha külön-külön hallgatja meg a feleket, éppen azt nem tudja megítélni, hogy együtt képesek-e megoldásra jutni. A másik nézet viszont az, hogy a mediációs eljárás megfelelő körülményeit mellőző informális eljárás során fennáll a veszélye annak, hogy a felek között még inkább elmérgesedik a viszony.

⁶ SCHWEIGHARDT ZSANETT: A büntetőjogi mediáció alkalmazásának kezdeti tapasztalatai Magyarországon, in *Magyar jog*, 2010/3. szám, 174. o.

4.1 Az eljárás kezdeményezője

A büntetőeljárás (a magánvádas eljárás kivételével) a nyomozással kezdődik. A nyomozás pedig az ügyésznek vagy a nyomozó hatóságnak hivatali hatáskörében, valamint a nyomozó hatóság tagjának hivatali minőségében tudomására jutott adatok alapján vagy feljelentésre indul meg.⁷ A büntetőeljárást tehát gyakorlatilag bárki kezdeményezheti (hiszen a Be. 171.§ (1) bekezdése alapján bűncselekmény miatt bárki tehet feljelentést).

A mediáció kezdeményezésére jogosultak köre ennél szűkebb. A közvetítői eljárást fő szabály szerint az ügyész kezdeményezi a vádemelést megelőzően. Ugyanakkor e döntés meghozatalára nemcsak hivatalból, hanem a gyanúsított, a védő, illetve a sértett indítványára is sor kerülhet; és az sem hagyható figyelmen kívül, hogy amennyiben az ügyész tesz javaslatot a mediációra, a sértett és a gyanúsított hozzájárulása is szükségeseltetik, ők tehát nem kerülhetnek meg az eljárás megindításakor (ez természetesen következik a mediáció önkéntes jellegéből). Így a tényleges kezdeményező az ügyész mellett a gyanúsított, a védő és a sértett is lehet. (Más kérdés, hogy az ügyész formális döntése szolgál az eljárás megindításának alapjául.)

Az elsőfokú bírósági eljárásban, ha közvetítői eljárás lefolytatásának lehet helye, és az ügyész az eljárást a Be. 221/A. § (4) bekezdése alapján nem függesztette fel, a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg tájékoztatja a vádlottat, a védőt és a sértettet a közvetítői eljárás iránti indítvány megtételének lehetőségéről és a közvetítői eljárás következményeiről.⁸ Ha a sértett, a vádlott vagy a védő indítványozza az eljárást, úgy a bíróság (kötelező) előkészítő ülést követően – a feltételek fennállása esetén – 6 hónapra felfüggeszti az eljárást. Érdekes elméleti kérdés, hogy ekkor ki a tényleges kezdeményező, hiszen a bíróság hívja fel a figyelmet a mediáció lehetőségére, ugyanakkor az eljárás a sértett, a vádlott vagy a védő indítványára indul meg. Véleményem szerint az a logikus, ha a bíróságot tekintjük kezdeményezőnek, hiszen gyakorlatilag ő a folyamat elindítója, és ez a funkciója egyébként is összhangban áll azzal, hogy az eljárásban részt vevő személyeket az egész eljárás során köteles tájékoztatni jogairól és kötelezettségeikről. Akármelyik álláspontot fogadjuk is el, a kezdeményezésre jogosultak köre ekkor is pontosan körülhatárolt.

4.2 Az eljárás alanyai

A bírósági eljárás alanyait két nagy csoportba sorolhatjuk:

I. eljáró hatóságok: bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság;

II. az eljárás résztvevői:

1.) főszemélyek: terhelt, védő, sértett, sértett képviselője;

2.) mellékszemélyek: hozzátartozók, bizonyítási eljárásban közreműködők, a büntetőeljárás során hozott határozat alapján az eljárás résztvevőivé válók, az eljárás kezdeményezője.

A közvetítői eljárásban az alanyi kör ettől több vonatkozásban is eltér: egyrészt új szereplők lépnek be az eljárásba, másrészt a bírósági eljárás egyes alanyai nincsenek jelen. Az ügyészt és a bíróságot – mint az eljárás lehetséges elrendelőit – csak annyiban tekinthetjük szereplőknek, amennyiben határozatukkal kezdődik az eljárás, magának a mediációnak a folyamatában azonban nem vesznek részt.

Ha az előbbi besorolást követjük, a mediáció résztvevőit a következőképpen csoportosíthatjuk:

I. eljáró hatóság: a közvetítő (a pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelője, vagy a pártfogó felügyelői szolgálatként kijelölt szervvel közvetítői tevékenység végzésére szerződésben álló ügyvéd);⁹

II. az eljárás résztvevői:

1.) főszemélyek: terhelt, sértett, a sértett törvényes képviselője;

2.) mellékszemélyek: védő, a sértett képviselője, a sértett törvényes képviselője, a sértett, illetve a terhelt által indítványozott, legfeljebb 2-2 személy, akik az eljárásban részt vehetnek és érdekében felszólalhatnak.

A sértett törvényes képviselőjét azért soroltam fel mindkét kategóriában, mert amennyiben a sértett korlátozottan cselekvőképes, úgy a törvényes képviselő jelenléte kötelező, ilyenkor tehát mellékszemélynek számít; ha viszont a sértett cselekvőképtelen, helyette törvényes képviselője jár el,¹⁰ ilyenkor főszemélyként vesz részt az eljárásban. (Az alanyok körét szemlélteti az 1. ábra, melyet a későbbiekben még részletesebben elemezni fogok.)

⁷ Be. 170. § (1) bekezdés.

⁸ Be. 263. § (4) bekezdés.

⁹ Bktv. 3. § (1) bekezdés.

¹⁰ Bktv. 8. § (1) bekezdés.

4.3 Önkéntesség

Különösebb magyarázatot nem igényel annak belátása, hogy a bírósági eljárásban az önkéntesség elve nem érvényesül, legalábbis a terhelt oldaláról egyáltalán nem. A sértett a magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén dönthet, hogy megindítja-e az eljárást vagy nem, ez azonban csak szűk körben biztosít teret az önkéntességnek.

Ezzel szemben a közvetítői eljárásban az önkéntesség elve rendkívül hangsúlyos: alapvető jelentőségű. Jelenti egyrészt azt, hogy az igazságszolgáltatás szervei nem gyakorolhatnak nyomást a felekre annak érdekében, hogy beleegyezzenek az eljárás lefolytatásába, sőt, gondoskodniuk kell arról, hogy a feleket a hozzájárulásról való döntésben semmi és senki ne befolyásolja (pl. a másik fél által alkalmazott kényszer, fenyegetés stb.). Másrészt azt is magában foglalja, hogy egyik fél sem köteles elfogadni a másik által felajánlott vagy kért reparációt.¹¹

Az önkéntességet számos eljárási garancia biztosítja, kezdve onnan, hogy a felek indítványát vagy hozzájárulását követeli meg a törvény a megindításhoz, amelyet előzetes meghallgatás, illetve előkészítő ülés útján is ellenőrizni kell, egészen odáig, hogy a felek a hozzájárulásukat bármikor visszavonhatják, és ekkor a bírósági eljárás folytatódik.

4.4 Ki hozza meg a döntést?

A bírósági eljárás keretében a döntéseket határozatok formájában a bíróság hozza. Természetesen eljárása során a tényállás helyes és hiánytalan felderítésére törekszik, hogy ennek megfelelő döntés szülessen. Felvetődik azonban az igazságszolgáltatás – jogszolgáltatás problematikája, melynek részletes elemzésére ehelyütt nem térek ki. Csak annyit jegyeznek meg, hogy a jelenlegi jogalkalmazásban az eljárási igazság került előtérbe, vagyis a bíróság feladata nem az objektív igazság kiderítése, hanem az eljárási jogok és a tisztességes eljárás biztosítása, valamint a beszerzett adatok alapján bizonyítható tényállás megállapítása. Tekintettel arra, hogy a bíróság nem mechanikus „gépezet”, nincs lehetősége minden körülmény figyelembe vételére és értékelésére.

4.5 Milyen hatással bír a döntés a felek viszonyára és biztosítja-e elégedettségüket?

A mediációs eljárás során a felek kapnak lehetőséget a döntéshozatalra. Ez a döntés lehet egyrészt az, hogy mégsem kívánnak részt venni az eljárásban, ekkor azonban a végső döntést visszahelyezik a bíróság kezébe. Szerencsésebb esetben azonban sikerül megállapodást kötniük, amellyel maguk oldhatják meg a konfliktust.

A bírósági eljárás jellegéből adódóan az ügydöntő határozat mindenképpen nyertes-vesztes felállást teremt a felek között, így legalább egyikük – adott esetben akár mindketten – elégedetlenek lesznek a döntéssel. A közvetítői eljárás során azonban, ahol az érdekek sokkal inkább felszínre kerülhetnek, a felek kompromisszumos megoldást dolgozhatnak ki, mindkettőjük számára megnyugtató módon zárhatják le az ügyet.

Éppen ezért a bírósági eljárás nem járul hozzá a felek közötti viszony javításához, sőt, elmérgesíti azt, mivel a nyertes-vesztes pozíció kialakításával a szembenállást erősíti. A mediáció azonban érdekösszehangolásra törekszik, és mivel – jobb esetben – kölcsönös elégedettséget eredményez, így hozzájárulhat a felek közötti viszony javításához, legalábbis semlegesítéséhez.

4.6 Az eljárás gyorsasága, a költségek

Nem elhanyagolható szempont a gyorsaság és a költségek vizsgálata sem. Köztudott az a sajnálatos probléma, hogy a büntetőbíróságok túlterheltek. Ennek egyik legsúlyosabb következménye az eljárások elhúzódása. Nem ritka, hogy évek telnek el egy adott ügy lezárásáig. A mediáció mindenképp enyhíti a bíróságok terheit, amennyiben az arra alkalmas ügyeket – tehát a kis- és közepes súlyúakat – átveszi, így a bíróságok figyelmüket a komoly súlyú bűncselekményekre összpontosíthatják. A közvetítői eljárásnak pedig legfeljebb 6 hónap (illetve az első megbeszéléstől számított 3 hónap) alatt be kell fejeződnie, és amennyiben sikeres volt, ezt követően 30 napon belül az ügyész vagy a bíróság az eljárást megszünteti. Ennek megfelelően alacsonyabbak a költségek is: a mediációs eljárás nemcsak gyorsabb, hanem lefolyásában is egyszerűbb a bíróságinál (pl. nincs költségigényes bizonyítás), ami szintén a költségek mérséklését eredményezi.

A közvetítői és a bírósági eljárásnak az ismertetett szempontok alapján történő összehasonlítását a Mellékletekben található táblázatban foglaltam össze.

A komparatív megközelítés után a következőkben a mediációra szűkíttem a vizsgálatot. Az eljárás jellegzetességeit ábrák és gyakorlati példák segítségével szemléltetem.

¹¹ GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 156. o.

5. A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS MENETE, TECHNIKÁI

Fontos hangsúlyozni, hogy a mediáció és a helyreállító igazságszolgáltatás nem egybeeső fogalmak. A mediáció szűkebb kategória: a helyreállító igazságszolgáltatás egyik jogintézménye. Ennek megfelelően a restoratív szemlélet hatja át: a cél a konfliktusok felszínre hozása, kezelése, lehetőleg lezárása is, valamint a bűncselekménnyel felborított egyensúly visszaállítása. A restoratív igazságszolgáltatás közvetlen érdekeltjei az áldozatok, az elkövetők és ezek gondoskodó közösségei. A mediációs eljárásban viszont csak az elkövető és az áldozat vesznek részt.

A mediáció három alapvető eleme a következő:¹²

- Konszenzuson alapul: a feleknek maguknak kell eljutniuk a konfliktus rendezéséig, a mediátor semmilyen véleményt, javaslatot nem tehet, ezért nem következik be a nyertes-vesztes helyzet.
- Magánjellegű és bizalmas: a közvetítői eljárás nem nyilvános, és minden, ami itt elhangzik bizalmasan kezelendő (a jelenlevőket titoktartási kötelezettség terheli), továbbá az elhangzottak nem használhatók fel bizonyítási eszközként, amennyiben az ügyből mégis bírósági eljárás lesz.¹³ A különtárgyalás során elhangzottakról pedig a mediátor csak a fél kifejezett felhatalmazásával adhat felvilágosítást.
- A mediáció nem a „jogokat és kötelességeket”, hanem az „igényeket és érdekeket” helyezi előtérbe: a bírósági eljárással szemben, mely a múltra koncentrál, a mediáció a jövőbe tekint, és arra ösztönzi a feleket, hogy értékeljék át az elérendő céljaikat jövőbeni igényeiknek és érdekeiknek megfelelően.

E három elem tehát, amely a mediáció egész folyamatát meghatározza, ezek tükrében alakul az eljárás. Tekintsük át röviden a közvetítés menetének egyes lépéseit!

A mediátornak első lépésként a törvényi keretek között meg kell határoznia a megbeszélés időpontját, majd idézi a feleket, és tájékoztatja őket a közvetítői eljárás lényegéről. A Bktv. szerint a mediátornak joga és kötelezettsége a feladatához szükséges iratok megismerése.¹⁴ Tapasztalataim, illetve a szakirodalom alapján azonban nem célszerű túlságosan mélyen „beleásnia” magát az ügybe, mivel egyrészt így már nehezebb megőriznie semleges pozícióját, másrészt pedig fennáll annak a veszélye, hogy mintegy „elszólás-ként” olyan kérdést tesz fel, mely az eljárás során még szóba sem került, ami könnyen maga után vonhatja a felek ellenérzését. A mediátor egyébként is hozzájut a szükséges információkhoz a beszélgetés során, még hozzá maguktól a felektől.

A mediátor feladata alapvetően a konfliktus feltárása. A konfliktus a társadalomban és az egyes egyének életében elkerülhetetlen, a mediátornak is ennek megfelelően kell viszonyulnia hozzá: el kell fogadnia, hogy a konfliktust nem tudja egyszer s mindenkorra megszüntetni. Feladata, hogy azt tudomásul vegye, és dolgozzon vele. Ha nem így tesz, akkor túlzott vehemenciával kezeli a helyzetet, akár még erőszakos is lehet. Ez pedig mindenképpen akadályozza a mediáció folyamatát.¹⁵ A közvetítőnek rendelkeznie kell a konfliktushelyzet felméréséhez szükséges empátiás készséggel. Ezalatt azt értem, hogy – mivel a folyamat első lépése éppen a konfliktusok felszínre hozása – meg kell találnia azt a határvonalat, amíg még engedheti „tombolni” a konfliktust, és amelyen túl már meg kell kezdenie az azzal való munkát a kommunikáció eszközével. (1. esetleírás)

Az 1. ábra a mediációs eljárás alatti kommunikáció fő irányait szemlélteti. Nem véletlen, hogy eltérő a résztvevőket szimbolizáló körök mérete és a nyilak vastagsága: ezzel kívánom érzékeltetni az egyes szereplők, illetve a köztük zajló kommunikáció jelentőségét a közvetítői eljárás célja szempontjából. Az eljárás főszereplői a sértett és a terhelt, rajtuk kívül a mediátornak is jelentős a pozíciója; nélkülük nincs közvetítői eljárás. Az egyéb résztvevők jelenléte nem szükségszerű (leszámítva a fiatalok törvényes képviselőjét), csak lehetőség. Ezzel összefüggésben a kommunikáció fő vonala a sértett és a terhelt között húzódik, valamint rendkívül jelentősek a mediátor kérdései, hiszen ezeknek köszönhetően indul meg maga a kommunikáció, valamint ezek a mediátor eszközei az eljárás, a beszélgetés irányítására. Egy jól időzített, jól megfogalmazott kérdés képes megfordítani a helyzetet, és egyúttal növeli a feleknek a mediátor szakértésébe vetett bizalmát. (2. esetleírás)

A mediátornak – tekintettel közvetítői szerepére – teljes mértékben alkalmazkodnia kell a felekhez, igényeikhez, miközben pártatlan pozíciójából egy pillanatra sem eshet ki. Előfordul, hogy a felek úgy érkeznek a megbeszélésre, hogy azonnal kinyilvánítják: közöttük semmilyen konfliktus nincsen, gyorsan írják

¹² STRASSER, FREDDIE – RANDOLPH, PAUL: *Mediáció. A konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*, 2005, Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 78-79. o.

¹³ Be. 221/A. § (5) bekezdés.

¹⁴ Bktv. 3. § (4) bekezdés.

¹⁵ STRASSER – RANDOLPH: i. m. 38-39. o.

meg a megállapodást, aztán hadd menjen mindenki a dolgára. Azonban a mediátorok ebben a szituációban nem engedhetnek azonnal a felek akaratának, hanem ugyanúgy hozzá kell látniuk a konfliktusfeltáráshoz. Ilyen, látszólag konfliktusmentes szituációban is előjöhetnek ugyanis sérelmek, akár mert a felek azt egyébként rejtve akarták tartani, akár mert esetleg maguk sem tudtak róla, de a beszélgetés során rádöbbennek. Lehetséges, hogy a felek először nem ismerik fel az ellentét igazi gyökerét, nincsenek tisztában saját, burkolt indítékaikkal.¹⁶ Esetenként azonban – bár a mediátor érzi, hogy valamilyen konfliktus jelen van a háttérben – a felek olyannyira tartják magukat a „köztünk semmi probléma nincsen” állásponthoz, hogy végül nem derül fény a feszültség okára. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem születhet megállapodás. (3. esetleírás)

A közvetítőnek tehát számos kihívással kell megküzdenie a mediáció során: ügyelnie kell semlegességére, miközben alkalmazkodik a felekhez (ami különösen nehéz fiatal- és időskorú felek esetén), megküzd ellenállással vagy épp ellenkezőleg, a kitörő feszültségükkel, kiválasztja az ott és akkor legmegfelelőbb kérdést, és így tovább. Különösen érdekes feladat a felek „játszmázásának” kezelése. Ez a fajta viselkedés abból adódik, hogy a felek még mindig nyertes-vesztes pozíciókban gondolkodnak, nem fogadják el azt, hogy egyenrangú felekként vesznek részt az eljárásban, és a cél a kompromisszum kialakítása; csak a saját érdekeikre koncentrálnak, nem hajlandóak engedni a „huszonegyből”. Ilyenkor a mediátornak észlelnie kell ezt a hozzáállást, és az esetnek megfelelő eszközökkel igyekeznie kell megtörni az ellenállást. Azonban fennáll annak a veszélye, hogy ilyenkor nem sikerül a közvetítés. (4. esetleírás)

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

E rövid tanulmányban a mediáció folyamatának gyakorlati aspektusát mutattam be, a bírósági eljárással összevetve, illetve esetleírásokkal szemléltetve azt. Természetesen csak néhány momentum kiemelésére volt lehetőségem, hiszen rendkívül összetett eljárásról van szó, és nincs két egyforma eset. Mindenesetre úgy vélem, ez a rövid áttekintés is alkalmas volt az eljárás hangulatának, a mediátor kihívásainak, magának az eljárás menetének az érzékeltetésére.

Györgyi Kálmán szavaival zárom soraimat:

„Hadd reméljem azt, hogy az elkövetkező évszázadot olyan gondolat egyre növekvő térhódítása jellemzi, amelyben nem elsősorban az elkövetett bűncselekménynek a megtorlása, hanem a bűncselekménnyel megbolygatott jogi és valóságos egyensúly helyreállítása kerül a súlyponti kérdések közé, és amely gondolkodás nem a megtorlást, hanem a megbolygatott egyensúly helyreállítását, az okozott sérelem kiküszöbölését vagy legalábbis a csökkentését tűzi ki célul.”¹⁷

¹⁶ STRASSER – RANDOLPH: i. m. 45. o.

¹⁷ GYÖRGYI KÁLMÁN: A bűncselekmények áldozatainak emberi jogai a büntetőeljárásban, in CSÁNYI KLÁRA (szerk.): *Áldozatvédelem. Szakkönyv a bűncselekmények áldozataival foglalkozók számára*, 1999, BM Kiadó, Budapest, 91. o.

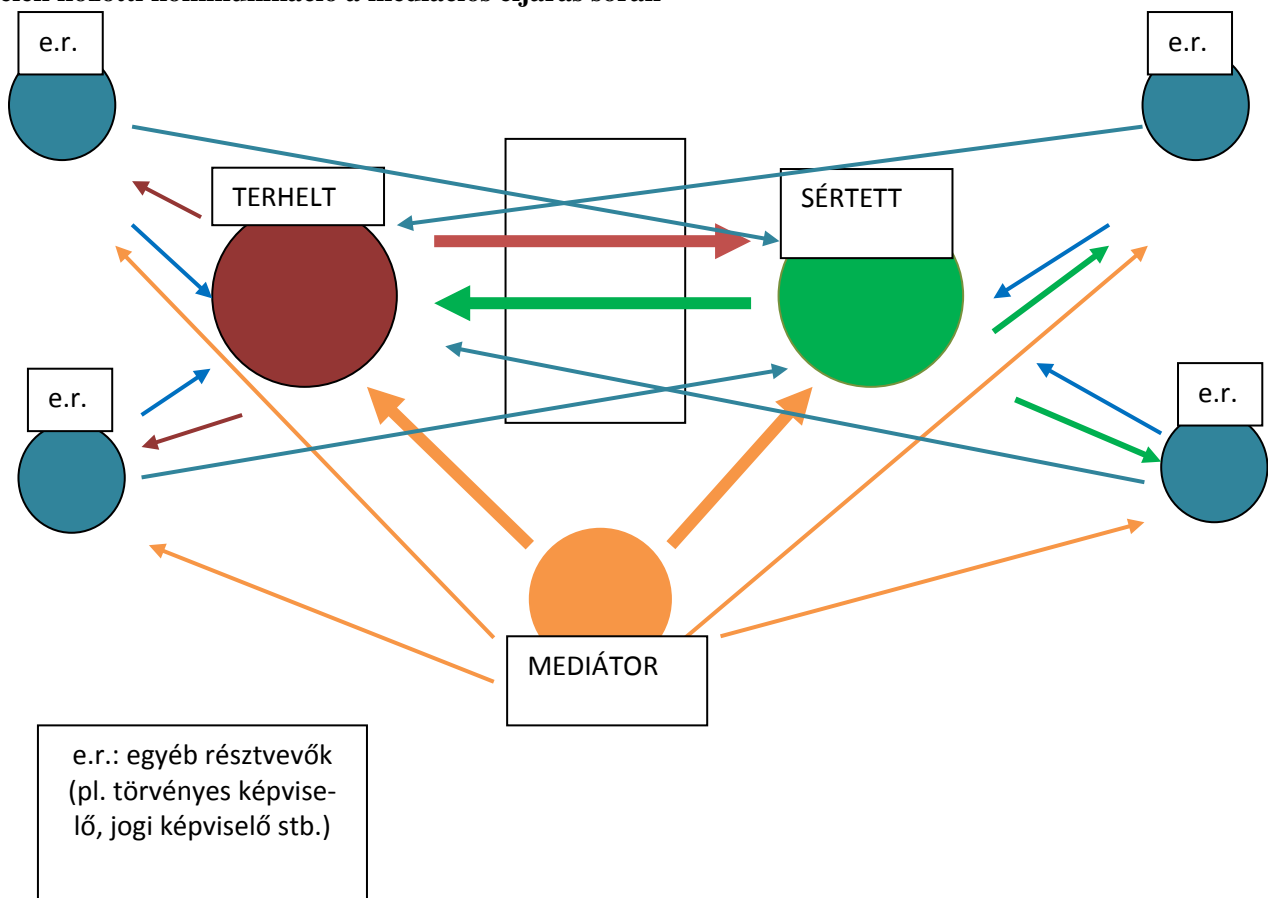
MELLÉKLETEK

A bírósági és a közvetítói eljárás összehasonlítása

	Bírósági eljárás	Mediáció
Ki a kezdeményező?	<i>bárki</i>	<i>sértett, terhelt, védő, ügyész, bíróság</i>
Kik az alanyai?	<i>bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság, terhelt, védő, sértett, sértett képviselője, hozzátartozók, bizonyítási eljárásban közreműködők, a büntetőeljárás során hozott határozat alapján az eljárás résztvevőivé válók, az eljárás kezdeményezője</i>	<i>közvetítő, terhelt, sértett, a sértett törvényes képviselője, védő, a sértett képviselője, a sértett, illetve a terhelt által indítványozott, legfeljebb 2-2 személy, akik az eljárásban részt vehetnek és érdeklükben felszólalhatnak</i>
Önkéntes-e a részvétel?	<i>a terhelt oldaláról soha, a sértett oldaláról szűk körben (magánindítványos bűncselekmények)</i>	<i>az önkéntesség az eljárás egyik alapelve</i>
Ki hozza a döntést?	<i>a bíróság</i>	<i>a felek</i>
Hatása a felek viszonyára	<i>nem javítja a felek jövőbeli kapcsolatát</i>	<i>javíthatja a felek közötti jövőbeli viszonyt</i>
A felek elégedettsége	<i>a nyertes-vesztes pozíció legalább az egyik fél elégedetlenségét eredményezi</i>	<i>a kompromisszumkeresés révén kölcsönös megelégedettséget eredményezhet</i>
Gyorsaság, költségek	<i>gyakran elhúzódik, költségigényes</i>	<i>gyorsabb lefolyású, olcsóbb</i>

Forrás: a szerző saját szerkesztése

A felek közötti kommunikáció a mediációs eljárás során

Forrás: a szerző saját szerkesztése

1. esetleírás: A konfliktus felszínre hozása

Az adott esetben fiatal- és felnőttkorú felek is részt vettek az eljárásban. A fiatalokkal együtt – a törvényi előírások szerint – törvényes képviselőik is jelen voltak. Az egyik sértett édesapja már az eljárás elején magára vonta a figyelmemet, ideges mozdulatai (pl. lábdobolás, a rágógumi ideges „örlése” stb.) miatt. Nem is kellett sokáig várni, hogy dühe kitörjön, és azt a felnőttkorú terheltre zúdítsa, aki szintén nem maradt adós a záporozó szidalmakért. Számomra - bár csak megfigyelőként voltam jelen – a szituáció egyre kellemetlenebbé vált. Érdeklődve figyeltem a mediátor viselkedését, és elismeréssel állapítottam meg, hogy arcizma sem rándult a szóáradat közben, viszont mikor már úgy érezte, hogy a felek elérték az említett határvonalat, feltett egy teljesen semleges kérdést. Csodálkozva tapasztaltam, hogy ez hatott: a veszekedők lecsillapodtak, és így már sokkal nyugodtabb légkörben lehetett folytatni az eljárást. Később a közvetítő elmondta nekem, hogy az elejétől fogva érezte az édesapa idegességét, ezért hagyta, hogy a mérge felszínre törjön. Ha nem így tesz, akkor nem sikerült volna feloldani a feszült hangulatot, így azonban megállapodás született.¹⁸

2. esetleírás: A jó időben feltett, jól megválasztott kérdés jelentősége a mediáció során

A „jó kérdés” jelentőségének érzékeltetésére egy olyan ügyet választottam, melyben a terheltek fiatalok voltak. A fiatalokkal való mediálás legfőbb kihívásai: egyrészt annak elérése, hogy felvállalják a felelősségüket, másrészt pedig az empátia felkeltése. A fiatalokkal való eljárás során mindig figyelembe kell venni a korosztályos sajátosságokat is.¹⁹

Az eset részletes leírásától most eltekintek, mert csak módszertani példát szeretnék adni. A mediáció során a közvetítő először a sértettet, majd a terhelteket kéri meg, hogy mesélje el a történeteket. Jelen esetben a fiatal terheltekre e kérdésre válasz helyett nevetni kezdtek. „Azzal a tipikus tanórai kuncogással kezdődött, amikor a gyerek feje először szörnyen elvörösödik és a visszatartott röhögéstől egyre csak vörösödik, és egyszer csak kitör belőle a vihogás. Ami nagyon ragadós. Az oka ismeretlen, szünni nem akaró és bármely szúrósan is néz az ember ilyenkor a serdülőre, semmi hatás. Szóval ez történt. A négy fiú röhögött a közvetítői eljárás azon pontján, amikor el kellett volna mondaniuk, hogy mit követtek el. (Sajnos a szülőkre is hatott a „kór”).”²⁰

Mit tett ebben a helyzetben a mediátor? Először természetesen megdöbbsz. Majd gyorsan végiggondolta, hogyan tudná kezelni a helyzetet. Visszagondolt saját diákéveire, és arra, hogy ha abba akarta hagyni a nevetést, próbált valami szomorú vagy komoly dologra koncentrálni. „Így valami hasonlóval próbálkoztam, és így szóltam a fiúkhöz: »Hagyjuk egyelőre a bűncselekmény leírását, kérem önöket, beszéljünk arról, ahol a sértett befejezte, azaz megjelentek a rendőrök. Mi történt a rendőrségen? Hogy hallgatták ki önöket? Milyen érzés volt ujjlenyomatot adni, nyilvántartásba kerülni?«” Ez hatott. Komolyabbá váltak és elkezdtek beszélni a rendőrségi eljárásról, arról, hogy milyen érzés volt, amikor a szülők sorban megjelentek, értetlenül, ijedten, tehetetlenül és nem tudtak nekik magyarázkodni, mert a kihallgatás nem erről szólt és a rendőrtiszt erre nem adott engedélyt. (Azaz nem lehetett az anyuka szoknyája mögé bújni.)”²¹

Véleményem szerint ez az eset kiválóan szemlélteti, hogy a mediátor milyen kihívásokkal szembesülhet az eljárás során, amikor is minden kreativitását latba vetve, egyedüli eszközként megfelelő kérdésekkel szerezheti vissza a kontrollt az eljárás menete felett. A közvetítőnek arra is ügyelnie kell, hogy a különböző kérdéstípusok (pl. nyitott és zárt, reflexív kérdés, körkérdés, ún. BATNA/WATNA típusú kérdések, semlegesítő kérdések stb.)²² közül az adott szituációhoz illőt válassza.

3. esetleírás: A „láthatatlan” konfliktus esete

Az egyik mediáció során a szemben ülő felek már régről ismerték egymást, és az ügyből úgy mond „véletlenül” lett büntetőeljárás (ismeretlen tettessel szemben indult meg a nyomozás). A sértett hangsúlyozta, hogy ő csak a kárának megtérítését kívánja a terhelttől, egyébként egyáltalán nem haragszik rá. Viszont egész idő alatt a saját kezét nézegette, kerülte a szemkontaktust mind a mediátorral, mind a terhelttel. Időközben személyes problémák kerültek felszínre (pl. a terhelte súlyos betegsége, a gyermekével és annak családjával való

¹⁸ Az esettel a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának gyakorlatában találkoztam.

¹⁹ KERTÉSZ TIBOR: *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései. Válogatott esettanulmányok*, Fresh Art Design Kft., 154. o.

http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf, 2010.10.23.

²⁰ Uo. 59. o.

²¹ Uo. 59-60. o.

²² KERTÉSZ TIBOR: *Mediáció a gyakorlatban 1. A mediáció dinamikája*, Partners Füzetek, 91-96. o.

viszonyának megromlása stb.), de a valódi konfliktust nem sikerült felszínre hozni, akárhogy próbálkoztak a mediátorok. Ugyanakkor ez az ellenállás nem állta útját a megállapodás megkötésének.²³

4. eseteírás: A „játszmák” veszélye az eljárás eredményessége szempontjából

Ebben az ügyben a terhelt és a sértett szintén régebb óta ismerték egymást, közöttük a viszony már hosszabb ideje megromlott. A megbeszélés során nem sikerült előrébb jutni, mivel a felek makacsul ragaszkodtak el-
lentétes álláspontjaikhoz egy, az ügygel szorosán össze nem függő kérdésben. Még a különtárgyalás során sem sikerült tisztázni, hogy az egymást kizáró vélemények közül melyik igaz. Végül a felek egy újabb meg-
beszélés kitűzésében állapodtak meg (nem kis nehézségek árán), de a konkrét időpont (9 vagy 11 óra) ismét vitát gerjesztett. Végül mindketten belenyugodtak a kompromisszumos 10 órába, azonban a megbeszélés napján a terhelt (aki annak idején a 11 órához ragaszkodott) telefonált a mediátornak, hogy körülbelül egy órát késni fog. A sértett egy ideig várakozott, de mivel a terhelt nem érkezett meg, és később már telefonon sem lehetett elérni, végül feladta, és nem született megállapodás.²⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
2. GYÖRGYI KÁLMÁN: A bűncselekmények áldozatainak emberi jogai a büntetőeljárásban, in CSÁNYI KLÁRA (szerk.): *Áldozatvédelem. Szakkönyv a bűncselekmények áldozataival foglalkozók számára*, 1999, BM Kiadó, Budapest.
3. HERKE CSONGOR: *A sértett – terhelt mediáció szerepe a bűnmegelőzésben*, www.pecshor.hu/periodika/2003/herke.pdf, 2011.04.25.
4. KERTÉSZ TIBOR: *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései. Válogatott esettanulmányok*, Fresh Art Design Kft. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio_esettanulmanyok.pdf, 2010.10.23.
5. KERTÉSZ TIBOR: *Mediáció a gyakorlatban 1. A mediáció dinamikája*, Partners Füzetek.
6. NACSÁDY PÉTER IMRE: Mi is az a mediáció?, in *Magyar Jog*, 1995/3. szám, 184-189. o.
7. NACSÁDY PÉTER IMRE: Az amerikai mediáció, in *Magyar Jog*, 1998/5. szám, 298-304. o.
8. SCHWEIGHARDT ZSANETT: A büntetőjogi mediáció alkalmazásának kezdeti tapasztalatai Magyarországon, in *Magyar jog*, 2010/3. szám, 172-180. o.
9. STRASSER, FREDDIE – RANDOLPH, PAUL: *Mediáció. A konfliktusmegoldás lélektani aspektusai*, 2005, Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

1. 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
2. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.
3. 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről.

²³ Ezzel az esettel szintén a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának gyakorlatában találkoztam.

²⁴ A példa ismét a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatának gyakorlatából származik.